

PROCEEDING BOOK

ANADOLU 14. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

www.anadolukongresi.org

ANADOLU
14TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

FEBRUARY 16 - 18, 2024 - Gaziantep

ISBN : 978-625-6830-82-0

Academy Global Publishing House

ANADOLU
14TH INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES
FEBRUARY 16 - 18, 2024
GAZİANTEP

Edited By
PROF. DR. DWI SOLISWORO

CONGRESS ORGANIZING BOARD

- Head of Conference :* Prof. Dr. Hülya Çiçek
Head of Organizing Board: Dr Gültekin Gürçay
Organizing Committee Member.: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hajar Huseynova
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Raihan Yusoph
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva
Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji

All rights of this book belong to Academy Conferences Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global-2024 ©

Issued: 15.03.2024
 ISBN: 978-625-6830-82-0

CONFERENCE ID

ANADOLU 14TH INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

FEBRUARY 16 - 18, 2024

GAZIANTEP

ORGANIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Azerbaijan - Malaysia – Nigeria- South Africa. - Lebanon – China - Korea –
Cyprus –Kazakhstan-Greece – Romania - India - Indonesia - Czech Republic – Pakistan
– Libya – Almaty –Ireland – Taiwan – Russia – Switzerland – Spain – Hungary –
Slovenia - Croatia - Tanzania.

PRESENTATION

Oral presentation

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

130 papers presented by participating from Turkey and 170 papers from other
Countries

Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an
"official assignment letter"

LANGUAGES

Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

ANADOLU 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
ANADOLU 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED
SCIENCES
MESOPOTAMIA 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
February 16 – 18, 2024
GAZIANTEP

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/81604584722?pwd=y2kFvDBw8AEhxbZ5eSknYVkdXt0yTt.1>

Meeting ID: 816 0458 4722

Passcode: 202224

ANADOLU 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES ANADOLU 14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES MESOPOTAMIA 3rd INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION February 16 – 18, 2024 GAZIANTEP Meeting ID: 816 0458 4722 Passcode: 202224 16 Şubat / February 16, 2024 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
SALON 3	Prof. Dr., Recep ÖNAL	1	İMAM MÂTÜRİDÎ'NİN YAHUDİLERİN SEÇİLMİŞLİK İNANÇLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ	Prof. Dr., Recep ÖNAL
		2	MONOTEİST VE DÜALİST TANRI ANLAYIŞI BAĞLAMINDA GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ZERDÜŞTİLİK VE MECÛSİLİK	Prof. Dr., Recep ÖNAL
		3	KUR'ÂN-I KERİM'İN ANLAŞILMASINDA HADİSLERİN ROLÜ	Ferhat AÇIKGÖZ Doç. Dr. Mehmet KILIÇARSLAN
		4	YAHUDİLİKTE KADIN	Yüksek Lisans Öğrencisi, Hüseyin ÇELİK
		5	IBN HIBBAN AND HIS APPROACH TO HADITH	Dr. Ahmet Emre Aydın
		6	TEFSİRİN DİL EKSENLİ KURALLARI	Prof.Dr. Hayati Aydın

İMAM MÂTÜRİDÎ'NİN YAHUDİLERİN SEÇİLMİŞLİK İNANÇLARINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ*

Prof. Dr. Recep ÖNAL

Giresun Üniversitesi, onal1975@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2571-9949

ÖZET

İslam dışı dinler, İslam dininin ortaya çıkmasından bu yana Müslümanları sürekli meşgul etmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri İslamî fetihlerin genişlemesiyle farklı din mensuplarıyla tanışmaları, diğeri de Kur'an'da bunların bir kısmından bahsedilerek İslam inancına aykırı olan inançlarının eleştirilmesidir. Nitekim birçok ayette çeşitli dinler hakkında bilgiler verilmiş, inançlarındaki hatalarına dikkat çekilerek eleştirilmiştir. Bu durum, İslam âlimlerini çeşitli dinleri incelemeye sevk etmiştir. Bu yüzden âlimler, İslâm dininin yayıldığı coğrafyada yer alan çeşitli dinî, itikadî ve felsefî akımlarla yüzleşirken, hem tevhide aykırı olan zedeleyen inançlara karşı mücadele etmişler hem de İslam'a yönelik itirazlarına cevap vermek için reddiye niteliğinde eserler yazmışlardır. İslam'a aykırı görüş, inanç ve düşünceleri eleştiren kelimcilerden biri de İmam Mâtürîdî'dir (ö. 333/944). Mâtürîdî, Yahudileri tanrı tasavvuru, nübüvvet ve ahiret inançları başta olmak üzere birçok açıdan eleştirmiştir. Mâtürîdî'nin Yahudileri eleştirdiği diğeri bir konu da onların seçilmişlik anlayışlarıdır. Nitekim Yahudiler, Hz. İbrahim, İshak ve Yakup'un soyundan gelen bir kavim olarak Tanrı tarafından seçildiklerine ve Tevrat'ın sadece kendilerine gönderildiğine inanarak, bu seçilmişlik bilinciyle hizmet etmek üzere seçilmiş bir topluluk olduklarına inanmaktadırlar. Bu inançlarını ise Tanrı'nın İsmailoğullarıyla yaptığı ahidle temellendirirler. Bu çalışmada Mâtürîdî'nin Yahudilerin üstün ırk ve seçilmişlik inançlarına yönelik temel eleştirileri tespiti çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Yahudilik, Kelam, Seçilmişlik, Üstün İrk İncancı, Mâtürîdî.

1. GİRİŞ

Mâtürîdî'nin Yahudilere yönelik eleştirilerini daha iyi anlamak için, öncelikle Yahudilerin seçilmişlik ve üstün ırk anlayışları hakkında bilgi verilecek, ardından Mâtürîdî'nin bu konudaki eleştirileri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Yahudiler, Tanrı tarafından Hz. İbrahim, İshak ve Yakup soyundan gelen bir kavim olarak seçildiklerine ve Tevrat'ın sadece kendi topluluklarına gönderildiğine (Mısırdan Çıkış, 19/6;

* Bu tebliğ, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler" adlı çalışmamızdan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Amos, 3/2, Yasanın Tekrarı, 7/2; 14/2;), bu seçilmişlik bilinciyle hizmet etmek üzere ayrıcalıklı bir toplum olduklarına inanırlar (Wyschogrod, 1993, s. 35; Besalel, 2001, 3: 571; Firestone, 2004, 105-106). Bu yöndeki inançlarını da Tanrı'nın Hz. İbrâhim, İshak ve Yakub'la yaptığı sözleşme (ahid) ile temellendirirler (Kaufman-Eisenberg, 2000, s. 90, 92; Demirci, 2005, s. 27; Aydın, 2004, s. 20). Dolayısıyla kendilerinin Tanrı'nın seçilmiş halkı olduğuna inanan Yahudiler, bu inançlarını imanının temel bir unsuru olarak kabul etmişlerdir. Nitekim Yahudi Profesörü H. Levi bunu şöyle ifade etmektedir. “Yahudilik iki temel üzerine kurulmuştur. Onlardan biri Allah'ın birliği, diğeri İsrail'in seçilmiş millet oluşudur.” (Çelebi, 1978, s. 211).

Yahudilik'te, genellikle seçilmişlik terimi, Tanrı ile insan arasındaki bir anlaşmanın bir uzantısı olarak anlam kazanmıştır (Demirci, 2005, s. 27). Yani Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki bu hususî ilişki, Tanrı'nın Hz. İbrahim, İshak ve Yakub ile yaptığı ahide dayandırılmıştır (Aydın, 2004, s. 20). Buna göre, Tanrı, kendi iradesini dünyada temsil etmesi için Yahudilerin atalarını seçmiş, ardından onlarla bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşma kapsamında, Yahudilerin atalarından Tanrı'nın buyruklarına uymaları ve O'nu dünyada temsil etmeleri beklenir; bunun karşılığında da Tanrı, onlara özel haklar bahşedecektir (Adam, 2007, s. 227-228). Bu yüzden Yahudiler, Yahova'nın İbrahim'e diğer milletlere karşı Yahudi milletini üstün kılacağını vaat ettiğine (Çelebi, 1978, s. 211), kendilerine verilen bu üstünlüğün de Musa'ya Tevrat'ın verilmesiyle zirveye ulaştığına inanmaktadırlar (Demirci, 2005, s. 28).

Yahudilere göre, Kutsal kitapları olan Tevrat bütün insanlığa değil, sadece İsrail'e gönderilmiştir. İsrail terimi de; Hz. İbrahim, İshak ve Yakub'un soyundan gelen, Tanrı tarafından hizmet etmek üzere seçilmiş bir kavim anlamına gelir. Bu seçilmişlik, bütün insanlığa bir lütuf olarak gerçekleşmiştir. (Wyschogrod, 1993, s. 35). Böylece onlar seçilmişlik kavramını kabile kanının korunması teması ile ilişkilendirmektedirler. Nitekim Yahudi literatüründe çokça görülen “Tanrının seçtiği çocuklar” anlayışı da bu ilişkilendirmenin bir tezahürüdür (Demirci, 2005, 28). Tevrat'a göre insanların tümü bir ırk olarak veya millet olarak değil insan olarak, Hz. Âdem'de kardeşler. Âdem'den sonra da Nuh'a atfen Nuhîdir. Bununla birlikte Yahudiler Tevrat'ta geçen bazı ifadelerden hareketle insanlık arasında ırk/millet ayırımına gitmişlerdir. Buna göre ilk ırkî ayırım Nuh'un oğlu Sam ile başlamıştır. Yahudi geleneğine göre, Nuh'un erdemleri oğlu Sam'a, Sam'inki İbrahim'in büyük babası Eber'e ve Eber'den de İbrahim'e geçmiştir. Nuh'tan başlayarak devam eden bu erdem zinciri daha sonra İbrahim'den İshak'a geçmiştir. Bu yüzden İshak'ın soyu mübarek sayılmış ve İbrahim'in soyundaki yücelik İshak'ta vurgulanmıştır (Adam, 2002, 21). Bu nedenle İbrahim, oğlu İshak'ı yanında alıkoymuş, diğer oğlu İsmail'i ise annesi ile birlikte Paran'a yerleştirmiş, böylece onu

yanından uzaklaştırmıştır (Adam, 2002, s. 44-45). Bu ayrılık neticesinde İbrahim'in soyu iki kısma bölünmüştür; İshak'ın soyu İbraniler/İsrail oğulları olarak devam etmiş, İsmail'in soyu da Arapları meydana getirmiştir (Adam, 2002, s. 22). Çünkü Yahudilere göre Tanrı (Yahova) Habil'in takdimesini Kabil'inkine, İshak'ı İsmail'e, Yakub'u Esav'a, Yusuf'u diğer kardeşlerine tercih etmiştir. Bu suretle dışlanan kardeşler de İsrail'in dışındaki kabileleri oluşturmuştur (Demirci, 2005, s. 28). Yakup'tan Süleyman'a kadar İsrail (İsrailoğulları) ismiyle anılan bu millet, Süleyman'dan sonra Yahuda ismiyle de anılır olmuştur (Adam, 2002, s. 22). İslâm literatüründe, ilk terim genellikle Hz. Yakub'un neslinden gelen ve Hz. Musa tarafından Mısır'dan çıkarılan, Sînâ Dağı'nda Allah'ın kendileriyle yaptığı sözleşmeyi (mîsak) ifade eden topluluğu belirtmek için kullanılırken; ikinci terim, İsrail oğulları soyundan gelenlerin yanı sıra, başka ırklardan olan bireyleri, sonradan İslam'a girenleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Gürkan, 2005, s. 32).

Görüldüğü üzere Yahudilik, tarih boyunca İsrail oğullarına (Yahudilere) has bir seçilmiş millet inancına sahip bir din olmuştur. Günümüzde ise Yahudiler bir nevi kendi alâmet-i fârikası olan bu seçilmiş millet inancını, birtakım teolojik, sosyo-politik ve kültürel sebeplerden dolayı hâlâ korumaktadırlar (Gürkan, 2005, s. 25-26). Ancak bu seçilmişlik düşüncesi, ortaya çıktığı andan günümüze kadar değişmeden aynı şekilde kalmamış (Yavuz, 2006, s. 21-44); İsrail oğullarının geçirmiş olduğu tarihsel tecrübeler ışığında farklı şekillerde yorumlanarak günümüze kadar devam etmiştir (Aydın, 2004, s. 23). Günümüz Yahudiliği içinde, seçilmişlik kavramı Kabala geleneğinde genellikle ırksal bir nitelik taşısa da, Rabbilik geleneğinin bir bölümünde daha çok takva bakımından üstünlük olarak yorumlanmıştır. Reformist ve Yeniden Yapılanmacı (Reconstructionist) çevrelerde ise, bu kavramın herhangi bir önemi veya belirleyiciliği kalmamıştır (Demirci, 2005, s. 26).

2. İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN YAHUDİLERİN SEÇİLMİŞLİK İNANCINA YÖNELİK ELEŞTİRİSİ

Mâtürîdî'ye göre, Yahudiler, üstün ırk inancını temellendirmek amacıyla üç temel argüman öne sürmüşlerdir. İlk olarak, birçok peygamberin İsrailoğulları arasından gönderilmesinin, kendilerinin diğer milletlerden üstün olduklarına işaret ettiğini iddia etmeleri; ikinci olarak, Allah'ın oğulları ve sevgili kulları oldukları iddiasında bulunmaları; üçüncü olarak da Allah Teâlâ'nın İsrailoğulları ile yaptığı ahidleşmenin, yine kendilerinin üstün olduğunu gösterdiğini iddia etmeleridir (Önal, 2013, s. 263).

2.1. Allah'ın Bir Topluma Peygamber Göndermesi O Toplumun Diğerlerinden Üstün ve Seçkin Olduğu Anlamına Gelmez

Mâtürîdî'ye göre Yahudiler, kendi içlerinden birçok peygamberin gönderilmesini gerekçe göstererek, kendilerini diğer milletler karşı seçilmiş ve üstün olduklarını iddia etmektedirler (Mâtürîdî, 2004-2010, 3: 260). Bu inançları nedeniyle, Hz. Muhammed'in nübüvvetini reddetmişlerdir (Mâtürîdî, 2004-2010, 3: 197-198). Ancak Mâtürîdî, Bakara 2/47. ve A'râf 7/140. ayetlerine atıf yaparak, onların bir zamanlar âlemlere üstün kılındıklarını ifade eder (Mâtürîdî, 2004-2010, 3: 260; 6: 44). Ancak, bu üstünlüğün onlara (yaratılış itibariyle değil de) Allah tarafından hidayete ulaştırılarak verildiğini belirtir (Mâtürîdî, 2004-2010, 6: 44). Mâtürîdî, Bakara 2/47. ayetini tefsir ederken, ayette geçen “nimetlendirme” ve “üstün kılma” ifadelerine odaklanarak, bu üstünlüğün nimet verme işlemiyle ilişkilendirildiğine dikkat çeker. Nitekim “Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın” ifadesinin birkaç manaya geldiğini söyler. Bunlardan ilki, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gelmesidir. Çünkü o zamanın insanları vahyin ve peygamberlerin kesildiği, insanların dini açıdan ihtilafa düştükleri bir dönemdeydiler. Allah, onları tek bir çatı altında toplamak, Allah'ın dinine davet etmek, şaşkınlıktan ve sapıklıktan kurtarmak için Hz. Muhammed'i peygamber olarak göndermişti. Bu, onlara verilen en büyük nimetti. Ayrıca Allah, Bakara (2/40, 41, 43) ve Âl-i İmrân (3/81)'de surelerinde işaret edildiği üzere, Hz. Muhammed'e iman edeceklerine dair onlardan önceden söz almıştı. Yani bu gerçeği biliyorlardı (Mâtürîdî, 2004-2010, 1: 118). İkincisi; kendilerine verilen nimet, Mâide (5/20)'de işaret edildiği gibi, onlardan peygamberler ve hükümdarların seçilmesidir. Hz. Yakup'tan Hz. İsmâ'ya kadar bütün peygamberler İsrail oğullarından gelmiştir. Üçüncüsü; kendilerine bildircin etinin ve Kudret helvası verilmesi, Firavun ve ordusundan kurtarılmaları gibi birtakım özel nimetlerin bahşedilmesidir. Bunlar daha önce hiçbir topluma bahşedilmeyen nimetlerdir (Mâtürîdî, 2004-2010, 1: 119).

Mâtürîdî, başka bir ayetin yorumunda da onların ataları olan İsrailoğullarına dikkat çekerek, hidayete nasıl ulaştırıldıklarına temas eder. Ona göre Allah Teâlâ, İsrail oğullarına Hz. Musa'yı peygamber olarak gönderip onları Firavun'un zulüm ve eziyetlerinden kurtarmak; Allah'a nasıl ibadet edeceklerini kendilerine göstermek suretiyle onları âlemlere üstün kılmıştır. Bu kurtuluşu/hidayeti de o dönemde yaşayanlardan (Firavun ve ordusuna değil de) sadece İsrail oğullarına nasip etmiştir (Mâtürîdî, 2004-2010, 6: 44). Onlara verilen bu üstünlüğün kıyamete kadar sürmeyeceğine işaret eden Mâtürîdî, kendisi İsrail oğullarından olmayan (aksine Araplardan/İsmail oğullarından olan) Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesiyle bu üstünlüğün (hidayet olarak verilen nimetin) başka bir topluluğa (İsmail oğullarına) geçtiğine

vurgu yapar. Zira Mâtürîdî'ye göre Yüce Allah bu üstünlüğü dilediğine verir, dilediğini de günahlardan arındırır (Mâtürîdî, 2004-2010, 3: 260-261; 1: 197-198). Bu anlamda Mâtürîdî, Nisâ 4/123. ayetini tefsir ederken, Ehl-i Kitab'ın "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" (Mâide 5/18) dediklerine, bu sebeple kendilerine ahirette "Bize, ateş sadece sayılı günlerde dokunacaktır." (Âl-i İmrân 3/24) şeklinde bir iddia ileri sürdüklerine işaret eder. Onların bu iddialarının boş bir kuruntudan ibaret olduğunu bildirmek üzere Allah Teâlâ'nın "İş, ne sizin kuruntunuza, ne de Ehl-i kitabın kuruntusuna göredir. Kim kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır. O kendisine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilir." (Nisâ 4/123) ayetini indirdiğini söyler.¹ Mâtürîdî'ye göre söz konusu ayet, mükâfat ve cezanın insanların kuruntularıyla değil, Allah'ın dilemesiyle mümkün olacağını göstermektedir (Mâtürîdî, 2004-2010, 4: 45).

2.2. Yahudilerin Allah'ın Sevgili Kulları Olduklarını İddia Etmeleri Mesnetsiz Boş Bir Kuruntudan İbarettir

Mâtürîdî'nin eleştirdiği bir diğer konu da Yahudilerin kendilerini Allah'ın oğulları ve sevgilileri görerek O'nu çok sevdiklerini ileri sürmeleridir. Mâtürîdî, onlara karşı bu yöndeki eleştirilerine dayanak olarak "De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Âl-i İmrân 3/31) mealindeki ayeti kullanır. Ona göre, bu ayet inmeden önce bir grup insan Allah'ı çok sevdiklerini iddia ediyordu, Yahudiler de kendilerinin Allah'ın sevgilileri ve oğulları olduklarını söylüyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, kendisini sevmeye samimi olanların bu samimiyetlilerini nasıl göstereceklerini haber vermiş ve bunun da Allah'ın elçisine itaat olduğunu bildirmişti. Mâtürîdî, Yahudilerin iddialarını çürütmek için bu noktada şu açıklamayı yapar: "Bir kralı seven onun elçisini de sever ve o elçiye tabi olur. Hz. Peygamber'e tabi olmamak, hatta ona buğzetmek ile Allaha yakınlık iddiasında bulunmak arasında çelişki vardır. İtaat etmek sevilen varlığa samimiyetle bağlanmayı tercih etmek ve onun sevmediği şeylerden uzak kalmaktır." (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 288).

Diğer taraftan Mâtürîdî, Yahudilerin "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" (Mâide 5/18) diyerek kendilerinin suçsuz ve masum olduklarını iddia ettiklerine ve bu iddialarıyla işledikleri suçlardan arınmaya çalıştıklarına dikkat çeker. Bu tutumlarını da şu rivayeti naklederek ortaya koymaya çalışır: "(Yahudiler) Küçük çocuklarını (Hz. Muhammed'e) getirip 'Ey Muhammed!

¹ Mâtürîdî, bu noktada tevil ehlinin (müfessirlerin) farklı din mensuplarının "Bizim dinimiz sizinkinden daha iyidir, biz sizden daha üstünüz" şeklindeki iddiaları üzerine bu ayetin nazil olduğuna dair görüşlerini aktarır. Ancak bu görüşün uzak bir ihtimal olduğunu ifade eder (Mâtürîdî, 2004-2010, 4: 45).

Bu çocuklarımızın günahı var mı?’ dediler. (Hz. Muhammed) de ‘Hayır’ dedi. Bunun üzerine ‘O halde neye yemin ediyorsun? Biz ancak onlar gibiyiz, gece işlediğimiz bir günah yoktur ki gündüz silinmesin, gündüz işlediğimiz bir günah yoktur ki gece silinmesin.’ dediler.” (Mâtürîdî, 2004-2010, 3: 260). Mâtürîdî, bu bağlamda kişinin kendisini temize çıkarma çabasının, bütün ayıplardan arınmak anlamına geldiğine vurgu yapar ve böyle bir mertebenin yaratılmışlar arasında hiç kimsenin hak etmediğini belirtir (Mâtürîdî, 2004-2010, 3: 261). Başka bir ifadeyle, Allah tarafından yaratılmışlar arasında hiç kimseye böyle bir mertebe verilmemiştir. Dolayısıyla ona göre, Yahudilerin böyle bir mertebeye veya üstünlüğe sahip oldukları iddiaları geçersizdir.

Yahudiler, kendilerini Allah'ın seçilmiş kulları olarak gördükleri için işledikleri suç ve günahların affedileceğini, ahirette ise “sayılı birkaç gün” azaba uğrayacaklarını iddia etmişlerdir. Mâtürîdî, bu iddialarını tahrif edilmiş bir ahiret inancı olarak değerlendirir (Mâtürîdî, 2004-2010, 1: 166-167; 2: 276). Mâtürîdî, Yahudilerin bu konudaki iddialarını, "Bize ateş sayılı birkaç günden başka dokunmayacak" şeklindeki ifadelerle desteklediklerine dikkat çeker ve bu iddiaların Bakara 2/80 ayetinde sorgulandığını ifade eder. Ancak Mâtürîdî, bu ayette geçen “Bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır” ifadesinin, müfessir ve kelâm âlimlerinin çoğunluğunun anlaştığı gibi "buzağıya taptıkları günlerin kastedildiği" iddiasının gerçek olmadığını belirtir. Ona göre, bu iddia iki açıdan da anlamsızdır.

Bunlardan ilki, Hz. Peygamber’in dönemindeki Yahudiler buzağıya tapmamışlardır. Buzağıya tapanlar, onların ataları olan İsrailoğulları’dır. Buna göre sözün onlara hitap etmesi anlamsız olur. İkincisi ise, bu ifadenin buzağıya tapan babalarına yöneltilmiş olmasıdır ki bu da gerçekleşemez. Zira onlar tevbe etmiş ve buzağıya tapmaktan vazgeçmişlerdir ki Enfâl 8/38. ayetinde belirtildiği gibi, günahlarından dolayı tevbe ettikleri için onları buzağıya tapmaları nedeniyle cezalandırmak mantık olmaz.

Mâtürîdî’ye göre “belirli günler” ifadesinin anlamını, buzağıya tapılan günler. Yahudilerin cehennemi geçici olarak görmeleri veya belirli bir süre azap göreceklerine dair ifadelerinin bir takım psikolojik temelleri ve sebepleri vardır. Psikolojik sebepler arasında, onların sadece isyanları miktarınca azap göreceklerine, cehennemde sonsuza dek kalacaklarına inanmaları ve "Biz asla azap görmeyeceğiz, ancak babanın oğlunu, ya da sevenin sevdiğini az bir zamanda cezalandırılmasında olduğu gibi cezalandırılacağız, sonra bizden razı olunacak ve cennete sokulacağız" (Bakara 2/111 ve Mâide 5/18) demelerini zikredebiliriz (Mâtürîdî, 2004-2010, 1: 166). Ancak Mâtürîdî’ye göre inkârın cezası sürekli bir durumu ifade eder. Yani inkârı sebebiyle

cehennem giren oradan bir daha çıkamaz ve ebedi olarak orada kalır. Bu bağlamda, Mâtürîdî, "Allah katından söz mü aldınız" ifadesine dikkat çekerek, Yahudilerin ahirette belirli bir süre cezalandırılacakları iddiasının dayanaksız ve mesnetsiz olduğunu vurgular. Çünkü Yahudiler için cehennemde belirli bir süre cezalandırılacaklarına dair Allah'ın bildirdiği bir haber veya sözü bulunmamaktadır. Kaldı ki Yahudilerin cenneti hak edecek salih amelleri de yoktur (Mâtürîdî, 2004-2010, 1: 167).

2.3. Yüce Allah'ın İsrailoğullarıyla Ahidleşmesi Onların Üstün ve Seçkin Millet Oldukları Anlamına Gelmez

Mâtürîdî'nin Yahudilikteki seçilmişlik anlayışına yönelik önemle vurguladığı bir diğer eleştiri konusu, Allah'ın kendilerinden ahid/söz alma meselesidir. Bilindiği üzere, Yahudilik kutsal kitaplarında Ahd'e (Ahit) geniş bir yer ayırması sebebiyle bir "Ahid dini" olarak kabul edilmektedir. (Cilacı, 2002, s. 64). Yahudi geleneğinde Tanrı ve insan arasındaki anlaşmayı temsil eden ahid, genel olarak Nuh ve İbrahim (Avram) olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmiştir (Demirci, 2005, s. 27). Nuh ile yapılan ilk ahid tüm insanlığı kapsarken (Tekvin 9/ 8–18, İbrahim ile yapılan ikinci ahid sadece İsrail oğullarını içermektedir. Yahudilere göre, İbrahim ile yapılan bu ahid, seçilmişlik inancının önemli bir kanıtını oluşturmaktadır. Bu ahitle Tanrı, İbrahim'e Mısır'dan Fırat'a kadar uzanan toprakları vaat etmiş (Tekvin, 15/18-21), kendi soyunu kutsayarak büyük bir bereketle çoğaltacağına dair söz vermiştir. Bu ahidin de İbrahim ve onun soyuyla birlikte kuşaklar boyunca, sonsuza dek sürdüreceğini bildirmiştir. (Tekvin 17/6-8). Buna göre Tanrı'nın onlarla bir zamanlar antlaşma yaptığı, bu antlaşmaya dayanarak Yahudilerin kendilerini seçilmiş bir millet olarak gördükleri ve inançlarını bu çerçevede oluşturdukları anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, İsrail oğullarıyla yapılan ahidleşmeye birçok yerde vurgu yapılmakta ve ahitlerine sadık kalmadıkları için eleştirilmektedir. Mâtürîdî, bu ahidleşmeye dayanarak oluşturdukları seçilmişlik inançlarını Kur'an'ın verileri ışığında eleştirmektedir. Mâtürîdî, konuyla ilgili olarak, onlarla yapılan bu ahitleşmeyi hatırlatmakta ve verdikleri sözlerini yerine getirmeleri gerektiğini belirtmektedir. O, bununla ilgili olarak "Hayır, öyle değil; ahidini yerine getiren ve günahtan sakınan bilsin ki, Allah sakınanları şüphesiz sever." (Âl-i İmrân 3/76) mealindeki ayetini delil getirir ve eleştirilerini bu yönde yapar.

Mâtürîdî, ilk olarak söz konusu ayette geçen "hayır, öyle değil" ifadesiyle onların, "Kitapsızlara karşı üzerimize bir sorumluluk yoktur" şeklindeki iddialarının reddedildiğine dikkat çeker. Zira ona göre Yüce Allah onlardan söz almış, bu nedenle onlar (Yahudiler) sorumlu olmaktan

kurtulamamışlardır. Ayette geçen "Ahdini yerine getiren ve gûnahtan sakınan bilsin ki, Allah sakınanları şüphesiz sever." ifadesi, Mâtürîdî'ye göre Yahudilerin iddia ettiği gibi Allah'ın sadece kendilerini değil, Allah'a verilen sözü tutanları sevdiğine işaret etmektedir (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 343). Buradan hareketle diyebiliriz ki insanların Allah katında sevmeleri ve üstün olmaları, Mâtürîdî'ye göre herhangi bir ırka mensup olmakla değil, verilen sözlerin yerine getirilmesiyle mümkündür.²

Yine bu çerçevede Mâtürîdî, Allah ile İsrailoğulları arasındaki ahid/misak üzerinde de durur ve bu misak ile neyin kastedildiğini açıklamaya gayret eder. Mâtürîdî'ye göre, Âl-i İmrân 3/81'de geçtiği üzere misak ile kastedilen İsrailoğullarından, Allah'ın göndereceği peygamberine teslim olup, onlara yardım edeceklerine yönelik alınan sözdür (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 349; 4: 178 vd.). Konuyla ilgili bir diğer delil de "Şüphesiz, Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır." (Âl-i İmrân 3/77) mealindeki ayeti kullanır. Ona göre ayette zikredilen "Allah'ın ahdi"nden kastedilen, O'nun emir ve yasaklarıdır. Yine bu ahid, (Allah'a verdikleri söz anlamında) Hz. Muhammed ile ilgili onun vasıflarını ve özelliklerini saklamama aksine bunu insanlara açıklama ve bu gerçeği söylemeleri anlamına gelmektedir (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 343).

Mâtürîdî, bu anlamda Yahudilerin seçilmişlik anlayışlarına atfen Allah'ın sevdiği kulları olabilmeleri için hangi şartları yerine getirmeleri gerektiğine de yer verir ve "Hayır, öyle değil; ahdini yerine getiren." (Âl-i İmrân 3/76) ayetini de bu anlamda yorumlar. Nitekim ona göre ayette geçen bu ifadeyle Allah Teâlâ, Tevrat'ta kendileriyle yapılan ahdi yerine getirmelerini istemekte ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in Tevrat'taki vasıflarını açıklamalarını, onu doğrulamalarını, sıfatlarını ve özelliklerini gizlememelerini istemektedir. Ayrıca, Allah'ın haramlarını işlemekten ve ahitleri yerine getirmeyerek insanlara zulüm ve işkence etmekten kaçınmalarını, bu sorumluluklarını yerine getirdikleri takdirde Allah'ın onları seveceğini bildirmektedir (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 343). Ancak Mâtürîdî, onların ahitlerini yerine getirmediğine vurgu yapar. O, "Şüphesiz, Allah'a verdikleri ahdi ve yeminlerini az bir

² Müfessirlerin büyük bir çoğunluğuna göre, altın buzağıya tapma olayıyla başlayan zulüm geleneği, İsrailoğullarının genel karakterine dönüşerek defalarca ahdi ihlal etmeleri, peygamberleri öldürmeleri ve itaplarını tahrif etmeleri sonucunda imâmet ve üstünlük vasıflarının kendilerinden alındığı bir aşamaya gelmiştir. Bu durumda, İbrahim'in soyundan gelen diğer kol, yani İsmail nesli, bu imâmeti devralmıştır. Müfessirler, bu mantığın bir sonucu olarak Rabb'e itaat prensibinin, İsrail oğulları için geçerliliğini yitirmesiyle birlikte İsmail nesli ve Muhammed ümmeti için de aynı prensibin geçerli olduğunu vurgulamışlardır. Bkz. Gürkan, 2005, s. 48.

karşılığa değişenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur." (Âl-i İmrân 3/77) ayetini kullanarak, bu kişilerin Allah katındaki hayır ve iyiliklerden mahrum kalacaklarını ileri sürer. Ayrıca, Allah'ın bu gerçeği "Onların bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir." (Bakara 2/217) ayetiyle ifade ettiğini vurgular (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 344).

Mâtürîdî, ayette haram kılınan şeylerin neler olduğuna dair çeşitli görüşleri aktardıktan sonra, asıl önemli olanın bu şeylerin (Yahudilere) niçin haram kılınmış olduğuna vurgulayarak, bu şeylerin onlara neden haram kılındığını Nisâ 4/160-161. Ayetlerini delil göstererek açıklamaya çalışır. Mâtürîdî bu ayetlerde Yahudilerin zulümlerine ve dindeki aşırılıklarına dikkat çeker. O, kendilerine birçok şeyin haram edilmesinin ilk nedeni olarak insanlara zulmetmeleri ve dinde aşırıya kaçmalarını belirtir (Mâtürîdî, 2004-2010, 2: 106; 5: 244). İkinci sebep olarak da Yahudilerin üstün ırk anlayışlarıyla bağlantılı olarak onların, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız/sevgilileriyiz" (Mâide 5/18) demelerini gösterir (Mâtürîdî, 2004-2010, 5: 244). Konuya ilişkin eleştirilerini de bu minvalde yapar. Nitekim Mâtürîdî, burada öncelikle Yahudilerin zulümleri ve aşırılıkları nedeniyle Allah tarafından cezalandırıldıkları tespitinde bulunmuş, bunun ardından eleştiri getirmiştir. O, Yahudilerin bu inançlarını ve iddialarını karşı özetle şu itirazı yöneltir: "Siz Allah'ın oğulları ve dostları olduğunuz iddia ediyor ve bunda da doğru sözlü olduğunuzu söylüyorsunuz. Halbuki hiçbir kimse çocuğunu veya dostunu en küçük zulümden dolayı cezalandırmaz, kendisine güzel olan şeyleri de yasaklamaz. Şayet Allah, yaptığımız zulme ve aşırılığa karşılık güzel olan şeyleri yasaklamakla ve bazı şeylerden de sizleri menetmekle sizi cezalandırmışsa (ki bu gerçekleşmiştir) sizin bu iddianızda yalan söylediğiniz ve bununla da Allah'a iftira ettiğiniz ortaya çıkacaktır." (Mâtürîdî, 2004-2010, 5: 244).

Öte yandan, ona göre Yahudilerle yapılan ahit, diğer milletlerden üstün oldukları manasına gelmez. Çünkü Yüce Allah, yalnızca bir milletten değil, akıl sahibi her bir varlıktan söz almıştır. Yani, sadece tek bir milletle sınırlı bir ahit yapılmamıştır. Allah Teâlâ, gönderdiği her peygamber aracılığıyla her milletten söz almıştır. Nitekim Allah, müminlerden (Müslümanlardan) Mâide 5/8. Ayetiyle, Yahudilerden de Mâide 12, Hıristiyanlardan da Mâide 5/14. ayet ile söz almıştır (Mâtürîdî, 2004-2010, 4: 182).

3. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Mâtürîdî, Yahudilerin seçilmişlik ya da diğer ırklardan üstün olduklarına dair inançlarını üç yönden eleştiriye tabi tutmuştur. Bunun sebebi de seçilmişlik inançlarını bu üç temel esasa dayandırmalarıdır. Bu nedenle Mâtürîdî, bu esasları eleştiriye tabii tutmuş, konuyla ilgili

iddialarının geçersizliğini ispatlamaya çalışmıştır. Eleştiri getirdiği bu esaslardan birincisi, onların kendilerini Allah'ın çocukları ve dostları olduklarına dair iddialarıdır. İkincisi, birçok peygamberlerin kendilerinden gönderilmesini bir üstünlük olarak görmeleridir. Sonuncusu da atalarının (İsrail oğullarının) Allah Teâlâ ile yaptıkları antlaşmaya/ahidleşmeye dayanarak bunu bir üstünlük olarak görmeleridir. Halbuki Mâtürîdî'ye göre, yukarıda açıklandığı gibi, Yahudilerin Allah'ın sevgili kulları olduklarını iddia etmeleri, içlerinden birçok peygamberin gönderilmesi, Allah'ın kendileriyle ahidleşmesi, onları Allah katında üstün/seçilmiş ırk olduklarını göstermez. Allah istediği kavmi/toplumu yüceltip üstün kılar, istediğini affeder, istediğine de azap eder. Bu yüzden, hiçbir toplum yaratılış bakımından kendisini diğerlerinden üstün bir göremez. Bir toplumun üstün veya seçkin olması, vaadedilen sözlerin yerine getirilmesi, Allah'ın emirlerine itaat etmesi, yasaklarından sakınması ve bütün peygamberlerine aralarında bir ayırım yapmaksızın iman edip uymasıyla kazanılır. Mâtürîdî, Yahudilerin "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz", "Biz nasıl olsa bağışlanacağız", "Bizden başkası cennete girmeyecek" ve "Cehennemde sayılı günler kadar kalacağız" gibi inançlarını eleştirmiştir. Bu iddiaların temelsiz olduğunu ispatlamaya çalışarak, her bireyin işlediği amele karşılık mükâfat veya ceza göreceğini vurgulamıştır. Bilhassa cenneti yalnızca kendilerine tahsis edildiğini iddia eden Yahudilerin sadece dünya hayatını tercih ettikleri için ölümden kaçtıklarını ve asla ölümü temenni etmediklerini belirtmiş, Yahudilerin içine düştükleri çelişiklere dikkat çekmek amacıyla niçin dünya hayatını ahirete tercih ettiklerini sormuştur.

KAYNAKÇA

- [1] Adam, B. *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*. Pınar Yay., İstanbul, 2002.
- [2] Adam, B. *Yahudilik*. Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi Gündüz, 205-250, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2007.
- [3] Aydın, F. *Yahudilik*. İnsan Yay., İstanbul, 2004.
- [4] Besalel, Y. *Yahudilik Ansiklopedisi*. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yay., İstanbul, 2001.
- [5] Çelebi, A. *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*. çev. Ahmed Büyükçınar-Ö. Faruk Harman, Kalem Yay., İstanbul, 1978.
- [6] Demirci, K. *Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk*. Ayışığı Yay., İstanbul, 2005.
- [7] Firestone, R. *Yahudiliği Anlamak*. çev. Çağlayan Erendağ-Levent Kartal, Gözlem Gazetecilik Yay., İstanbul, 2004.

- [8] Gürkan, S. L. Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 13: 25-61,(2005).
- [9] Kaçan, L. *Kitâb-ı Mukaddes ve İslam Geleneğinde Ahid Sandığı*. Ataç Yay., İstanbul.
- [10] Kaufman, E.-F. Josy. (2000). *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, Din Fenomeni, haz. Mehmet Aydın, 89-129, Din Bilimleri Yay., 2004.
- [11] Mâtürîdî, E. M. *Te'vilâtü'l-Kur'an*, ed. Bekir Topaloğlu, Mizan Yay., İstanbul, 2004-2010.
- [12] Osman, C. *Günümüz Dünya Dinleri*. DİB Yay., Ankara, 2002.
- [13] Önal, R. *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*. Emin Yay., Bursa, 2013.
- [14] Wyschogrod, M. Musevilik Açısından İslâm ve Hıristiyanlık, İbrâhimî Dinlerin Diyalogu, ed. İsmail R. Farukî, çev. Mesut Kardeşhan, İstanbul, 1993.
- [15] Yavuz, N. *Kitâb-ı Mukaddes Açısından Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Seçilmişlik Anlayışı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.